

6 De toovertuin van Egbertus Enezaam

Bertus Brouwer, *nom de plume* L.E.J. Brouwer, magere lat van signalement en geniale snuiter van roep, was al veel eerder dan zijn jeugdvriend een hutbewoner. Lang voordat Theo Holdert zijn witte fruithuisje ging bewonen, zelfs lang voordat hij een Waldenhut bij Van Eeden betrok, zat Brouwer al de hogere wiskunde te bedrijven in zijn eigen minimalistische optrekje aan het Zwarte Paadje in Blaricum.

Brouwer was met het huttenvirus besmet geraakt in Pension Luitjens bij datzelfde Gooise dorp. Het was in de zomer van 1902, hij was pas twintig, een student nog, op zoek naar ruimte, naar individualiteit, naar een manier van leven die het beste in hem zou bovenhalen – en dat streven betrof niet alleen de mathematica.

Pension Luitjens was geen doorsnee logement.¹ De eigenaar, Tjerk Luitjens, was dan ook geen doorsnee pensionhouder, maar een bebrilde timmerman met idealen. Voordat hij voor zichzelf was begonnen had hij tijd doorgebracht in de christen-anarchistische kolonie van Jacob van Rees. Die kolonie was een jonger 'zusje' van het Bussumse Walden en er werd elke avond voorgelezen uit werk van Van Eeden. Luitjens was er snel vertrokken. Hij had besloten om het zelf praktischer aan te pakken en begon een pension dat bestond uit een kleine villa met een aantal houten hutten eromheen.

Gaandeweg zou dit Pension Luitjens uitgroeien tot 'een soort openluchtsanatorium voor verzenuwde stadsbewoners'.² Buitenstaanders noemden het wel 'het naaktkamp' vanwege de gedeeltelijk natuurlijke staat waarin een deel van het dagprogramma werd uitgevoerd. De pensionhouder onderwierp zijn gasten aan een straf gezondheidsregime met elementen als vegetarisch voedsel, lichamelijke oefeningen en slapen in de frisse buitenlucht.

De eerste ervaringen die Bertus Brouwer bij Luitjens opdeed vielen hem bepaald niet mee. Op een zomeravond in 1902 schreef hij aan zijn vriend Carel Adama Scheltema: 'Terug uit Blaricum, bij mengeling van beide seksen in hemden op bloote voeten zwart met lange blauwe nagels, zonnebaden van naakteruggen, en vreten van rauwe rapen, knollen en penen, en daaruit wijze onzinverkooprij, honderduit, ben ik zoo beroerd, dat ik morgen niet kom.'³

Een maand later keek hij er anders tegenaan. 'Ik denk nu maar het resterende van mijn vakantie in 't Gooi te zijn, misschien raak ik er mijn pijn in den rug kwijt.' En op 4 september ontving Adama Scheltema uit Pension Luitjens een ronduit positieve recensie. 'Hoe het gaat? De pijn in de rug is bijna geweken. Wanneer ik in Amsterdam kom? [...] In elk geval blijf ik nog een paar weken hier, waar ik gauw gewend was, en het mij nu heel goed doet, dat lopen op bloote voeten en in je hemd.'

Bertus Brouwer was voorgoed een hutten-adept, maar hij was er de man niet naar om zich te onderwerpen aan andermans discipline. Nog datzelfde jaar kocht hij een stukje grond van Jacob van Rees, wiens kolonie de droeve, neerwaartse gang van alle koloniën ging, alleen sneller. Door architect Ru Mauve liet Brouwer er een houten huisje op bouwen dat een kamer met een klein keukentje en een slaappleats op de vliering omvatte. Hij noemde het 'de hut'.

Daar zat 'het heldere licht van de wiskunde', zoals zijn biograaf Dirk van Dalen hem noemt⁴, het liefst in zijn blootje in de buitenlucht te werken; daar had hij de rust voor zijn briljante topologische handwerk en formuleerde hij 'de dekpuntstelling van Brouwer'; daar filosofeerde hij over de grondslagen van de wiskunde en bedacht hij het intuïtionisme dat hem wereldberoemd zou maken én in botsing zou brengen met de gevestigde wiskundige orde.⁵

Maar Bertus zou Bertus niet zijn als hij zijn mathematische genialiteit niet had vergeleken met 'een abnormale ontwikkeling van den groote teennagel'.⁶ Zijn denken reikte verder - hoger, zou hij zelf waarschijnlijk hebben gezegd. Als 24-jarige voltooide hij in zijn hut het werkje *Leven, Kunst en Mystiek*, geïnspireerd op mystici als Meister Eckhart en Jakob Böhme. Het eerste hoofdstuk daarvan eindigde zo: 'Het leven van de menschheid als geheel is een arrogant uitvreten van haar nesten over de gave aarde, een knoeien aan haar moederend gewas, knagend, schendend, een steriel maken van haar rijke scheppingskracht, totdat ze alle leven heeft vervreten, en om de dorre aarde dort de mensenkanker weg. De dwaasheid in hun hoofd, die dát begeleidt, en hem zelf gek maakt, noemen ze: "De wereld begrijpen".'

Direct hierop volgden deze woorden aan het begin van hoofdstuk twee: 'Na u zoo de droeve wereld te hebben laten voorhouden, schouw in uzelf.'

Theo Holdert schreef achterin zijn exemplaar van *Leven, Kunst en Mystiek* een persoonlijk commentaar.

*Dit is Egbertus Enezaam,
die keek door het wijdopen raam
des Hemels in den zwarten dood,
en zag de Waarheid levensgroot.*

Het ligt voor de hand dat Bertus Brouwer benieuwd was naar de nieuwe landgoed van zijn oude vriend, en al snel kon hij in het Barrebos worden gesignaleerd, met zijn lange lijf hoog uittorend boven de nieuw geplante boompjes.

Bertus was een goede vriend van zowel Theo als Gerda. Hij was een sociaal dier, hield van gezelschap – vooral van vrouwengezelschap – en bouwde na verloop van tijd zelfs een tweede hut op zijn eigen Blaricumse terreintje, voor logé's. Hij was het middelpunt van een vriendenkring waarvan behalve de Holderts ook de Langhouts deel uitmaakten, en dat was lang niet de enige kring waarin hij zich bewoog.

Bij kinderen maakte Brouwer zich erg geliefd met zijn mooie verhalen en afwijkende gezichtspunten. Het ene kind verbaasde hij voor eeuwig met de vraag: 'Hoor je die merel daar in die boom? Waarom denk jij nou dat die zit te zingen?'⁷ Het andere kind staarde tijdens het eten verwonderd naar oom Bertus' volle lepel, die maar in de lucht bleef hangen terwijl hij een van zijn beruchte eindeloze betogen afstak.⁸

Gerda - haar mooie dikke haardos al grijs, maar nog steeds een verschijning - was een favoriete van Bertus Brouwer. Hun relatie was flirterig maar werd nooit seksueel. Biograaf Van Dalen beschrijft hoe Brouwer zich eens op een sofa uitstreckte in bijzijn van Gerda en Tine Vermey, inmiddels de ex-vrouw van Willem Langhout. Hij zei dat hij geaaid wilde worden, maar Gerda reageerde afhoudend. 'Waarom doe jij dat niet Tine, zoals ik het doe is het toch niet goed.'

Zowel Gerda Holdert als Bertus Brouwer ging mee op reisjes van de vriendenclub - wandelen in Zwitserland, logeren op een Luxemburgs kasteel. Hoge ogen gooide Brouwer bij zo'n gelegenheid met zijn inbreng bij *Charades*, een spelletje waarbij spreekwoorden uitgebeeld en geraden moeten worden. De grote wiskundige spreidde zijn handen waaivormig aan weerszijden van zijn gezicht uit en sperde zijn mond wijd open. Hij had nogal wat gouden tanden en de oplossing was dus: 'De morgenstond heeft goud in de mond'.⁹

Toch - evengoed als een sociaal wezen was Bertus een einzalgänger, was hij de 'Egbertus Enezaam' die alleen Theo Holdert in hem leek te erkennen. Jarenlang hield hij er een weekendhuwelijk op na, en toen hij uiteindelijk een huis voor hem en zijn vrouw liet neerzetten, bleef de hut zijn eigen domein. Wiskunde en filosofie, de twee liefdes van zijn leven, waren geen bezigheden om in gezelschap te verrichten.

Je zou kunnen zeggen dat Bertus Brouwer bij ieder van de Holderts iets van zijn gading vond. Bij Gerda het gezellige, levendige, levensblijve. Bij Theo het eenzellige, eigenzinnige, pessimistische.

Theo Holdert was natuurlijk maar een onbetekenende kerel vergeleken bij de briljante Brouwer. En om zijn idealistische aanvechtingen kon Brouwer alleen maar lachen. Maar qua eigenzinnigheid kon Holdert zich met gemak met hem meten; beide mannen waren vrijbuiters, beiden roeiden op tegen de brede stroom van de massa. Brouwer verwoordde dat ooit zo: 'Het leven is een tooveruin. Met wonder zacht blinkende bloemen, maar tussen de bloemen lopen kaboutermannetjes, daar ben ik zoo bang voor, die staan op hun kop en het ergste is, dat ze mij toeroepen, dat ik ook op mijn kop moet gaan staan, een enkele maal probeer ik het, en schaam me dood; maar soms roepen dan de kabouters, dat ik het erg goed doe, en toch ook een echte kabouter ben. Maar dat laat ik me in geen geval ooit wijsmaken.'¹⁰ Wat Theo ook was in de ogen van Bertus, een kaboutermannetje was hij niet.

Bertus Brouwer zal vast wel eens samen met Theo Holdert een worteltje uit de Barrebosmoesgrond hebben getrokken, of een appel van een van diens fruitbomen geplukt. Hij zal best met hem bij diens snorrende houtkacheltje hebben zitten ouwehoeren over die vreemde mensenwereld, die er natuurlijk nooit beter op zou worden en door Holdert 'het grote paleis van slechtheid' werd genoemd. Wie weet hebben ze bij gelegenheid samen ademhalingsoefeningen à la Mazdaznan¹¹ gedaan, en het is niet eens zo'n heel vergezochte gedachte dat ze gezamenlijk in hun blootje door de regen hebben gerend. Toch is misschien het beste beeld voor hun vriendschap dit: elk van de twee vrienden, ieder voor zich, in zijn eigen hut, in zijn eigen wereld.

In 1939 werden de namen van de vrienden officieel aaneengeklonken en droeg hun band letterlijk vrucht. Carl, zoon van Theo en Gerda, trouwde met Yvonne Brouwer, dochter van Bertus' broer Lex. Uit die verbintenis werden twee kinderen geboren, waarvan de oudste inmiddels de Barrebos-hutten beheert. Brouwers Blaricumse hut is in een paar jaar geleden afgebroken.

¹ De informatie over de huttencultuur in Laren en Blaricum is ontleend aan: Lien Heyting, *De wereld in een dorp, Schilders, schrijvers en wereldverbeteraars in Laren en Blaricum 1880-1920*, 1994

² Lien Heyting, *De wereld in een dorp*

³ L.E.J. Brouwer en C.S. Adama Scheltema, *Droeve snaar, vriend van mij. Brieven*, 1984

⁴ Dirk van Dalen, *L.E.J. Brouwer. Een biografie*, 2001

⁵ Het intuïtionisme ziet de wiskunde als een constructie-activiteit van de geest, en verzet zich onder andere tegen een beroep op 'evidente eigenschappen', zoals het logisch formalisme doet. De topologie is de meetkundige discipline van de continue transformaties. Brouwers dekpuntstelling luidt: 'Wanneer D de gesloten eenheidsschijf is van de n -dimensionale reële ruimte R^n , en f is een continue functie van D naar D , dan heeft f ten minste één dekpunt'

⁶ 29 juli 1902. L.E.J. Brouwer en C.S. Adama Scheltema, *Droeve snaar, vriend van mij*

⁷ Bron: Mieke Eschauzier-Kiès

⁸ Bron: Frans Holdert

⁹ Bron: Mieke Eschauzier-Kiès. De reisjes vonden eind dertiger jaren plaats

¹⁰ L.E.J. Brouwer en C.S. Adama Scheltema, *Droeve snaar, vriend van mij*

¹¹ Mazdaznan is een religieuze gezondheidsleer gebaseerd op Zoroastrische en christelijke ideeën, aan het eind van de negentiende eeuw bedacht door Otoman Zar-Adusht Ha'nish.

Ademhalingsoefeningen, vegetarisme en lichaamscultuur maken er deel van uit. De gelijkenis met het regime van Tjerk Luitjens valt op; wellicht heeft deze zich (mede) op Mazdaznan gebaseerd en de leer aan Brouwer doorgegeven, die haar weer aan Holdert doorgaf.